

OBSAH

I. DEMOKRATICKÝ STÁT

1. Co je stát a proč ho potřebujeme	5
2. Jak se občané mohou podílet na rozhodování státu	6
3. Jak se rozhoduje v demokratickém státě	10
4. Moc státu se dělí, nikdo nesmí rozhodovat sám	14
5. Proč potřebujeme různé politické strany	19
6. Každý stát má své symboly	26
7. Co potřebujeme vědět při cestování do cizích zemí	30
8. Spolupráce mezi státy přináší užitek lidem i státům	34

II. PRÁVA A POVINNOSTI OBČANA

1. Všichni máme svá práva	39
2. Nesmíme ohrožovat práva druhých lidí	42
3. Děti mají ještě zvláštní práva navíc	45
4. Jak zákon chrání rodinu a které povinnosti ukládá jejím členům	49
5. Které osobní doklady potřebujeme	54
6. Proč a jak se uzavírají smlouvy	57
7. Co je trestný čin a co je přestupek	61
8. Jak probíhá trestní řízení	63
9. Jak se řeší spory občanů	67
10. Co můžeme zařídit na úřadech	69

I. DEMOKRATICKÝ STÁT

1. Co je stát a proč ho potřebujeme

Kdo se postará o odklizení sněhu?

Jednou v zimě z pátku na sobotu sněžilo a sněžilo. Do rána napadla spousta sněhu. Vávrovi bydlejí ve Vysoké Lhotě a dnes chtejí jet nakupovat do krajského města. „Dostaneme se tam vůbec?“ strachovala se maminka u snídaně. „Nejdřív odházíme sníh od domu k brance, uklidíme a posypeme chodník před naším domem. Do té doby bude snad ulice i silnice do krajského města protažená,“ uklidňoval rodinu tatínek.

Sníh na cestě v zahradě rodinného domku odklidí syn Lukáš Vávra. Nechce se bořit pokaždé, když půjde na ulici. Sníh na veřejném chodníku venku před jejich zahradou odklidí zatím tatínek Vávra. Chodník nepatří Vávrovým a nemají povinnost ho uklízet. Tatínek ale řekl: „Sněhu je letos hodně a starosta to všechno nezvládne.“ O odstranění sněhu z ulic města, kde Vávrovi bydlejí, se má starat **městský úřad**. (V menších obcích stejnou práci zařizuje **obecní úřad** a ve velkých městech zase **magistrát**.) Nebude to nejspíš dělat sám pan starosta, ale povídí tím nějaký podnik, který za to dostává od městského úřadu zaplacenou.

O odklizení sněhu a sypání silnic za městem se stará **krajský úřad**.

To, aby byly sjízdné dálnice a některé hlavní silnice, má na starosti přímo **ministerstvo dopravy** v Praze. Ministerstvo je součástí **vlády České republiky**. (Vláda si pro stavbu a údržbu silnic a dálnic zřídila podnik, který se jmenuje Ředitelství silnic a dálnic.) Kdyby sněhu bylo tolik, že by se nedářilo zvládnout ho odklidit, možná by museli přijít na pomoc i vojáci. Armáda České republiky má pro takové případy záchranné jednotky se silnými nakladači a pásovými transportéry.

Než se Vávrovi dostali na nákup, muselo ten den pracovat mnoho lidí. O něco se mohou postarat Vávrovi sami. Uklidit chodník dokážou, uklidit silnici do vedlejšího města ne.

Věci, na které jednotliví lidé nebo rodiny nestačí, ale které jsou dobré pro všechny, zajišťuje **stát**.

Stát – to je vláda, armáda, policie, další úřady, ale i parlament, který jim rozděluje peníze vybrané na daních. Starají se o společné záležitosti lidí žijících v **určité zemi**. My máme náš stát, aby se staral o Čechy, Moravu a Slezsko a o jejich oby-

vatele. Proto státem nazýváme často i toto **území**. Můžeme tedy říkat: *Náš stát je Česká republika. Žijeme v České republice.*

Aby lidé žijící na určitém území zajistili věci potřebné pro všechny, vytvořili si stát. Stát lidi brání a pomáhá jim. Dříve se stát staral hlavně o bezpečí. Armáda brání stát a jeho obyvatele před nepřítelem zvenčí a policie před zločinci uvnitř státu. Proto má každý stát zákony, které stanovují, kdy je možné občanům něco zakazovat nebo přikazovat nebo je dokonce k něčemu nutit silou. V zákonech je přesně stanoveno, kdo smí tuto moc použít a jak. Například policisté a vojáci mají zbraně a mohou je v nutných případech použít.

V dnešní době má stát ovšem na starosti i řadu jiných věcí než jen bezpečí. Vybírá peníze na daních, aby mohl pomoci lidem, kteří se o sebe nedokázou postarat sami: nemocným, nezaměstnaným, dětem, které žijí ve špatných podmínkách apod. Stát zajišťuje svým občanům vzdělání, vymáhá spravedlnost pro lidi, které někdo poškodil nebo jim ublížil, určuje pravidla pro obchodování a podnikání...

- ?
 - 1. Vávrovi spěchají na nákup. Lukáš Vávra přesto ještě uklidí úsek chodníku před zahradou jejich sousedky, paní Kalábové. Paní Kalábová je stará a v zimě se bojí chodit ven. Proč to asi Vávrovi dělá?
 - 2. Slovo obec může znamenat vesnici nebo město. V jaké obci bydlíte? Je tam obecní nebo městský úřad? Kde byste ho našli? Jaký úřad se stará o obec, kde chodíte do školy?
 - 3. Jak se jmenoval stát, ve kterém se narodili a prožili dětství vaši rodiče? Které další státy znáte?

Stát je společenství lidí, kteří žijí trvale na určitém území. Mají své zákony, podle kterých spolu žijí a stát spravují. Každý stát má úřady, které spravují společné záležitosti. Státy mají území vymezené státní hranicí.

2. Jak se občané mohou podílet na rozhodování státu

Kdo to všechno zaplatí?

Vávrovi se spokojeně vracejí z předvánočního nákupu. Silnice jsou uklizené, potkávají oranžová auta silničářů, kteří sypou nebezpečné úseky, aby auta neklouzala. Náhle však tatínek opatrně brzdí. Je tu nehoda. Řidič červené dodávky dostal smyk a skončil v příkopu. Dopravní policista ukazuje panu Vávrovi, jak má místo nehody objet. Na místě je i sanitka záchranné služby. I když zranění neopatrného řidiče nejsou vážná, odvezou ho do nemocnice na vyšetření. Lukáše napadá: Dneska je sobota, a tolik lidí se stará o potřeby veřejnosti.

Kdo kupuje vybavení lidem, kteří se starají o údržbu silnic, hasičům, záchranařům, vojákům? Odkud se na to vezmou peníze?

Odkud se vezmou peníze na mzdy policistů?

Lukáš se zeptal tatínka, odkud se berou peníze na věci, které zařizuje stát nebo obec. Tatínek mu řekl: „Vzal sis účtenku z obchodu, kde jsi kupoval nové tričko?“ Lukáš si účtenku samozřejmě schoval. Stálo na ní:

Tričko celkem ... 120 Kč

DPH (daň z přidané hodnoty) ... 20 Kč

Čistá cena ... 100 Kč

Lukáš zaplatil 120 korun za tričko. Obchodník ve skutečnosti chtěl za tričko jen 100 korun. Obchod ale musí vybrat od Lukáše pro stát v tomto případě dalších 20 korun jako daň. Tyto peníze patří státu. Obchodník je státu odevzdá. Ostatní peníze obchodníkovi zůstanou. Většinou se pokladna v obchodě sama stará o sčítání částek daně ze všech nákupů, takže obchodník každý večer ví, kolik musí poslat státu.

- ?
- 1. Přineste si do školy účtenky z různých nákupů. Kolik peněz zaplatíte na daních, když si koupíte zmrzlinu? Kolik zaplatí rodiče na daních, když platí měsíční účet mobilního telefonu? Kolik korun zaplatíte na dani za ostríhání vlasů u kadeřníka/holiče? Kde jinde ještě platíte **daň z přidané hodnoty**? (Zkratka je DPH.)
- 2. Platíte daně, jen když něco nakupujete? Kdy se ještě platí daně?
Jinou daní, kterou platí každý, kdo chodí do zaměstnání nebo jinak vydělává peníze, je daň z příjmu. Vždy když dostává zaměstnanec výplatu, strhne mu z ní jeho zaměstnavatel část peněz – daň z příjmu – a pošle je také státu. I podnikatelé a živnostníci platí daně ze svých příjmů.

Lidé rozhodují o tom, co bude stát dělat

Lukášova sestra Jana uvažuje: „Všichni lidé platí daně. Z daní, které vybere stát, se například stavějí a udržují další silnice. Co když ale někdo nemá auto a řekne: Já nechci, aby se stavěly další silnice. Třeba má raději přírodu a vadí mu, když se kvůli dálnici pokácí les.“

Tatinek Vávra jí říká: „Všichni lidé – tedy hlavně dospělí – mají možnost nějak ovlivnit, co stát udělá s penězi, které vybral od lidí.“

Víte jak?

V naší zemi se pravidelně konají volby. V nich dospělí lidé rozhodují o tom, kdo bude v příštích letech řídit obce (města a vesnice), kraje i celý náš stát. Lidem, kteří chtějí být zvoleni a chtějí se podílet na vládě, říkáme **politici**. Někteří dělají místní politiku – chtějí se starat o společné záležitosti třeba jen malé vesnice. Jiní dělají celostátní politiku – ovlivňují rozhodování o celé naší zemi.

Jak místní, tak krajští nebo celostátní politici všem lidem slibují, jak budou vládnout. Paní Horáková a pan Švarc kandidují v obecních volbách. Paní Horáková říká: „Když mě zvolíte, dávám více peněz na stavbu nové silnice kolem našeho města.“ Pan Švarc zase slibuje: „Nedovolím stavbu další silnice přes naši krásnou přírodu.“

Lidé si vyberou, zda chtějí víc to, co jim slibuje paní Horáková, nebo to, co slibuje pan Švarc.

Občané si sami vybrali, kdo je bude na radnici zastupovat. Prostřednictvím svých zástupců tak sami řeší věci, které se jejich obce týkají. Proto říkáme, že o obec se stará **samospráva**.

- ?
- 3. O kterých dalších věcech se mohou lidé v obcích a městech dohadovat?
- 4. Četli jste noviny, které si vydávají samy obce, města a městské části? O čem se tam často píše? Kdo platí místní noviny, když je lidé dostávají zadarmo? Proč?
- 5. Přineste si tyto noviny do vyučování a najdete článek, který vás bude zajímat. O čem se v něm píše?

V naší zemi při jiných volbách – parlamentních – rozhodují lidé i o tom, kteří politici budou řídit celý stát. Lidé si politiky vybírají na základě toho, co jim nabízejí a jak se osvědčili v minulosti. Stát, ve kterém o důležitých věcech rozhodují lidé tím, že si vybírají ve volbách politiky, se nazývá stát demokratický. Slovo demokracie znamená vláda lidu.